

ALEVİ KİMLİĞİ VE DİLİNİN TOPLUMSAL İNŞA SÜRECİ

The Social Construction Process of Alevi Identity and Language

MİHMAN**Bülent Kara**

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji,
Niğde, Türkiye

Özet

Bu çalışmada, Alevilik inancının tarihsel ve inançsal temellerinden hareketle, modernleşme ve kentleşme süreçlerinin Alevi kimliği ve toplumsal yapısı üzerindeki dönüştürücü etkileri incelenmiştir. Tarihsel süreçte Ehl-i Beyt sevgisi ve kırsal yaşam pratikleriyle şekillenen geleneksel Alevi yapısının, köyden kente göç olgusuyla birlikte nasıl bir değişim geçirdiği çalışmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır. Kırsal alanda dede-talip ilişkisine ve sözlü kültüre dayalı olan inanç aktarımının, kent ortamında zayıfladığı ve yerini daha kurumsal yapılara bıraktığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında, kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan cemevlerinin, sadece bir ibadet mekânı olmanın ötesinde Alevi kimliğinin kamusal alandaki temsili ve sosyalleşme aracı olarak üstlendiği yeni işlevler tartışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, Aleviliğin kentleşme ile birlikte yeniden inşa edilen kimlik sürecini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Kimlik, Alevilik Dili, Kentleşme, Toplumsal Değişim.

Abstract

This study examines the transformative effects of modernization and urbanization processes on Alevi identity and social structure, based on the historical and religious foundations of the Alevi faith. The central focus of the study is how the traditional Alevi structure, shaped by love for the Ahl al-Bayt and rural life practices throughout history, has changed with the phenomenon of migration from villages to cities. It is observed that the transmission of faith, which was based on the dede-talip relationship and oral culture in rural areas, has weakened in the urban environment and been replaced by more institutional structures.

Within the scope of the study, the new functions assumed by cemevis, which emerged as a result of urbanization, beyond being merely a place of worship, as a means of representing Alevi identity in the public sphere and as a means of socialization, are discussed. Ultimately, this study reveals the process of identity reconstruction in Alevism alongside urbanization.

Keywords: Alevism, Identity, Alevism Language, Urbanization, Social Change.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Sorumlu Yazar: Bülent Kara

Email: bkara@ohu.edu.tr

Geliş Tarihi: 06 Ocak 2026

Kabul Tarihi: 06 Şubat 2026

Yayın Tarihi: 14 Nisan 2026

Atıf Bilgisi: Kara, B. (2026) Alevi Kimliğin Ve Dilinin
Toplumsal İnşa Süreci. Mihman, 2, 01, 01-13. DOI: 10.5281/
zenodo.19332813

Giriş

Toplumsal yapıların, tarih boyunca çeşitli siyasi, ekonomik ve kültürel dinamiklerle sürekli bir değişim içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu değişimin en belirgin hissedildiği alanlardan birisi de inanç grupları ve onların yüzyıllar boyu sürdürdükleri geleneksel yaşam biçimleridir. Türkiye özelinde bakıldığında, Anadolu'nun kültürel ve inançsal en önemli parçalarından biri olan Alevilik, tarihsel derinliği ve kendine has ritüelleriyle özgün bir inanç sistemi olarak varlığını sürdürmektedir (Yılmaz, 2014, s. 3-4). Temelinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi yatan, tarihsel süreçte Hacı Bektaş Veli gibi erenlerin öğretileriyle şekillenen bu inanç, uzun yüzyıllar boyunca kırsal alanlarda, kapalı bir toplum yapısı içinde ve sözlü kültür geleneğiyle nesilden nesile aktarılmıştır (Aydoğdu ve Tekin, 2024, s. 87-89). Modernleşme hareketleri ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte hız kazanan toplumsal dönüşümler, bu geleneksel yapıyı derinden etkilediği bilinmektedir. Aleviliğin kimliğini inşa etmede etkili olan birçok önemli olay gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet döneminde Aleviliğin bir kimlik hareketi olarak yükselişi, 1960 sonrasına rastlamaktadır. 1960 darbesinin ardından oluşan ortam, önceden konuşulmayan pek çok konunun gün yüzüne çıkmasına olanak sağlamış böylece Alevilik ilk defa toplum önünde açıkça tartışılır hale gelmiştir (Ceylan, 2015, s. 220). Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren başlayan ve sonraki dönemlerde kitlesel hale gelen köyden kente göç olgusu, Alevi toplumu için mekânsal bir yer değişikliğine neden olmuş olup aynı zamanda köklü bir yapısal dönüşümün başlangıcı olmuştur (Köse ve Tuğsuz, 2021, s. 101). Kırsal yaşamın temel dinamikleri olan tarım ekonomisi, dede-talip ilişkisine dayalı etkileşim ağları kentlerde işlevini yitirmeye başladığı görülmüştür (Yaman, 2012, s. 29-30). Şehirleşme süreci, Alevileri geleneksel ibadet mekanlarından ve ritüel pratiklerinden uzaklaştırırken, onları yeni arayışlara ve örgütlenme modellerine yöneltmiştir. Bu bağlamda kırsaldaki "cem meydanı"nın yerini şehirlerdeki "cemevleri" almaya başlamış; inancın aktarımı ise dedelerden kurumsal yapılara (dernekler, vakıflar) doğru evrilmiştir (Ceylan, 2015, s. 213-216). Tarihte "Kahramanmaraş Katliamı" olarak bilinen ve 19-24 Aralık 1978'de yaşanan olayları Alevi toplumunu hedef alan planlı ve ağır bir kıyım hareketi olarak tarihe geçmiştir. 20 Aralık'ta, Alevilerin gittiği Akın Kırathanesi'nin bombalanması ve bir Alevi dedesinin öldürülmesi olayları büyütülmüştür. Olaylar boyunca saldırganlar Alevi mahallelerini basmış, evleri yakıp yıkmış, birçok Alevi aile göç etmek zorunda kalmıştır (Ay, 2012, s. 86-89). Bir diğer önemli olay ise "Çorum Olayı" olarak bilinen olayda, asılsız söylentilerle kışkırtılan gruplar, 28 Mayıs 1980'de Alevi mahallelerine saldırarak olayları büyük bir şiddet sarmalına dönüştürmüş ve temmuz ayına kadar süren çatışmalarda 57 can kaybı yaşanmış, yüzlerce insan yaralanmış ve yaklaşık 300 bina büyük hasar görmüştür (Ay, 2012, s. 92). Bu olaylardan kısa bir zaman sonra 12 Eylül 1980 darbesi olduğu bilinmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Alevilikte örgütlenme ve yeni bilinçlenme dönemleri gerçekleşmiş, Alevilik halk arasında daha fazla duyulmaya başlanmış ve Alevilik sorunu sık sık gündeme gelmiştir (Kutlu, 2006, s. 92).

1990'lı yıllara gelindiğinde ise küreselleşme ve yükselen kimlik politikalarının etkisiyle

Alevilik, kamusal alanda daha görünür hale gelmiştir. Bu dönemde Alevilik, bir inanç pratiği olmanın yanı sıra aynı zamanda hak taleplerinin dile getirildiği sosyo-politik bir "kimlik hareketi" olarak da tartışılmaya başlanmıştır. (Dalbay, 2018, s. 170-172). Bu süreç, günümüz Alevi kimliğinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Literatürde Sivas Olayları olarak geçen ve 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta düzenlenen Pir Sultan Abdal Şenlikleri sırasında yaşanan olaylar, Madımak Otelinin ateşe verilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu yangında, aralarında yazar ve sanatçıların da bulunduğu 33 aydın ile 2 otel çalışanı, alevler arasında kalarak veya dumandan zehirlenerek yaşamını yitirmiştir (Ay, 2012, s. 96). Sivas olayı, Alevi toplumu için bir dönüm noktası olmuştur.

Bazı kaynaklara göre yaşanan bu olaylar halka, dinci kesimlerin planladığı bir ayaklanma olarak anlatılmıştır. Alevi ve Sünni vatandaşlar arasındaki ayrılığı artıran bu olayları, 28 Şubat askeri müdahalesinin bir gerekçesi veya parçası sayanlar da vardır. 28 Şubat sürecinde askerin doğrudan sahneye çıkıp yönetime el koymak yerine, medya ve sivil toplum kuruluşlarını kullanarak siyasete müdahale ettiği de ayrıca belirtilmektedir (Yiğit vd., 2023, s. 2140-2145). AK Parti, iktidarının ilk yıllarında Alevileri öncelikli gruplar arasına alınmadığı ancak 22 Temmuz 2007 tarihinden sonra başlayan ikinci dönemde bu tavrın değiştiği ve Alevi toplumunun isteklerine daha duyarlı yaklaşımlar gerçekleştirildiği görülmüştür (Köse ve Tuğsuz, 2021, s. 102). Bahsedilen olaylardan sonra Aleviler, kimliklerine daha çok sahip çıkmış ve kendilerini ifade etmek için daha organize hareket etmeye başlamışlardır.

Kısacası Alevilik kırsaldan kente doğru bir mekân değişmesi yaşarken aynı zamanda inançsal değerlerin yerini sanayileşmenin verdiği toplumsal yapı oluşumları ve cumhuriyetin modernleşme kısırcasında askeri ve bürokratik seçkin anlayışın yönelimleri ve ekonomik yapının eğitimle imtihanı yani eğitim görmek isteyen veya eğitimine devam eden bireylerin ekonomik açıdan zorluklarla karşı karşıya kalmalarından dolayı eğitim süreci de kimliğin değişimi ve oluşumunda başat rol oynamıştır. Bu olayları tarihsel olarak dönüm noktası olarak ele almakta fayda vardır. 1950 yıllar demokratik parti ve ilk kentleşme göç dönemi, 60 ve 80 darbeleri, Kahramanmaraş, Çorum, Sivas ve 28 Şubat olayları Alevi kimliğini inşa etmede önemli tarihsel dönüm noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Aleviliğin tarihsel arka planından ve temel dinamiklerinden yola çıkarak, modernleşme ve kentleşme süreçlerinin Alevi kimliği ve dili üzerindeki dönüştürücü etkisini incelemektir. Çalışmada öncelikle Alevi tarihine ve inanç yapısına kısaca değinilecek, ardından kırsaldan kente geçişle birlikte geleneksel yapıların nasıl değişikliğe uğradığını ve şehir ortamında cemevlerinin ortaya çıkışı ele alınacaktır. Son olarak, modern kent yaşamında Alevi kimliğinin inşası, dil ve adlandırma açısından incelenecektir.

1. Alevi Tarihi

Alevî terimi, mezhepler tarihi ve tasavvuf literatüründe Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve saygıyı ifade eden, aynı zamanda ona gönülden bağlı olmayı anlatan bir kavram olarak kullanılmıştır (Dalkıran, 2002, s. 96). Ayrıca Alevilik, Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve saygıyı merkeze alan ve

kendine has ibadet ve ritüel uygulamalarıyla ortaya çıkan bir inanç biçimini temsil etmektedir (Korkmaz, 2015, s. 28).

Hız. Muhammed'in vefatından sonra yaşanan hilafet tartışmaları, Alevilik kavramının tarihsel arka planında önemli bir yer tutmaktadır. Hız. Ali'nin ve onun soyundan gelenlerin siyasi ve dini liderliğine yönelik destek zamanla Ehl-i Beyt merkezli bir anlayışın gelişmesine zemin hazırladığı görülmektedir. Kerbelâ Olayı ise Alevi hafızasında derin izler bırakmış, zulme karşı duruş ve mazlumdan yana olma düşüncesi bu olay etrafında güçlü bir sembolik anlam kazanmıştır (Aydoğdu ve Tekin, 2024, s. 83-85). İslam dünyasında Alevilik adı altında iki farklı inanç yapısından söz edilebilmektedir. Bunlardan ilki, Lübnan, Suriye ve Hatay bölgelerinde yaşayan Arap Alevileri diğeri ise Anadolu'da tarihsel, etnik ve sosyal-dinî etkileşimler ile Safevî etkisi sonucunda ortaya çıkan ve Kızılbaşlık olarak bilinen Alevi anlayışı olarak görülmektedir (Ocak, 2015, s. 110). Bu bağlamda Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan süreçte Alevilik, farklı kültürler ve inanç gelenekleriyle etkileşim içine girdiği görülmektedir. Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte eski inanç unsurları, tasavvufi yorumlar ve Ehl-i Beyt sevgisi Alevi anlayışında özellikle Anadolu'da, Hacı Bektaş Veli gibi erenlerin etkisiyle Alevilik, özgün bir kimlik kazanmıştır (Aydoğdu ve Tekin, 2024, s. 90-92). Osmanlı döneminde Aleviler, çoğu zaman siyasi ve mezhepsel nedenlerle baskı ve dışlanmaya maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu durum, Aleviliğin daha çok sözlü kültürle, cem ritüelleriyle ve kapalı topluluk yapıları içinde varlığını sürdürmesine neden olmuştur. Bunlara ek olarak dedelik kurumu, bu süreçte inancın aktarılmasında ve toplumsal düzenin korunmasında merkezi bir rol üstlenmiştir (Ertan, 2023, s. 75-76). Cumhuriyet döneminde ise Aleviliğin, kimlik, inanç özgürlüğü ve eşit yurttaşlık talepleri çerçevesinde yeniden görünürlük kazandığı bilinmektedir. Günümüzde Alevilik, tarihsel mirasını korurken modern toplumsal yapı içinde kendini ifade etme mücadelesini sürdürmektedir (Aydoğdu ve Tekin, 2024, s. 82). Bu bağlamda Alevilik, tarih boyunca farklı dönem ve koşullarda şekillenmiş olup köklü bir inanç ve kültür geleneği olarak görülmektedir. Ayrıca Alevilik, geçmişten gelen değerlerini koruyarak günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

2. Modernleşme ve Kentleşmenin Alevi Kimliğine Etkisi

Geleneksel yaşamda Kızılbaş-Alevi köylerinde kırsal özelliklerin ağır bastığı, ev ekonomisine dayanan ve hareketliliğin sınırlı olduğu durağan bir toplumsal yapı bulunmaktaydı. Bu yapı içerisinde var olan dede-talip biçimindeki toplumsal ve dinsel örgütlenme, günümüz toplumsal yapısı içinde değişime uğramaktadır. Kırsal alandaki toplumsal dönüşümün yanı sıra kentlere yönelen göç süreci, dede-talip temelli geleneksel yapının giderek çözülmesine neden olmuştur (Yaman, 2012, s. 29). Kentleşme sürecinden sonra dede ile talip arasındaki ilişkiler zayıflamakta ve bu durum çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda 1960'ların başından itibaren hızlanan şehirleşme ve modernleşme süreci geleneksel Alevi kimliği ile toplumsal yapıyı değiştirmiştir. Günümüzde Alevilerin çoğu kentlerde yaşamakta ve farklı, yeni kurumlar etrafında bir araya gelmektedir (Köse ve Tuğsuz, 2021, s. 101). Tarıma dayalı geleneksel topluluklardan şehirlerdeki sanayi ve hizmet sektörlerine göç eden insanlar, bir yandan eski bağlarını ve kimliklerini koru-

maya çalışmış, diğer yandan da yeni ilişkiler ve kimlikler kurarak bunları zamanla değiştirmiştir (Aktaş, 2004, s. 3). Bu mevcut durumun yaşam biçimlerini de etkilediği görülmektedir.

Kentleşme süreciyle birlikte en çok tartışılan konulardan biri cemevleri olmuştur. Alevilerin tanınma talepleri genellikle cemevleri üzerinden dile getirilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra cemevleri, Aleviliğin önemli bir simgesi hâline geldiği görülmektedir. Cemevlerinin gündeme gelmesi, modernleşme ve kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Kırsal alanlarda cem ibadeti için özel bir cemevine gerek yoktur çünkü ibadet, bir evde ya da açık bir alanda, yani cem meydanında, gerçekleştirilebilmekteydi. Bu durumun tersine şehirlerde bu imkânların bulunmaması, cemevlerini bir ihtiyaç hâline getirmiş ve böylece cemevleri Alevi toplumu için ibadet ve kimlik mekânı olarak öne çıktığı görülmüştür (Ceylan, 2015, s. 213). Şehirlerdeki cemevlerinde, kırsaldakinden farklı olarak geleneksel sosyal ve cemaat ilişkilerin yanı sıra daha çeşitli ilişkiler de kurulmaktadır. Bu cemevlerinde farklı sosyoekonomik gruplardan insanlar bir araya gelmekte ve bu durum yeni sosyal durumların ve ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Sosyalleşme açısından önemli bir araç olan cemevlerine kırsal alanlarda ibadet için özel bir mekâna ihtiyaç duyulmazken şehir yaşamı bu ihtiyacı zorunlu hale getirmiştir.

Cemler bölgelere göre farklılık gösterse de genel özellikleriyle geleneksel Aleviliği tanımlayan bir sınıflandırma yapmak mümkündür ancak Cumalık cemleri, geleneksel Alevilikteki uygulamalardan zamanlamanın yanı sıra içerik açısından ayrılmaktadır. Kırsal alanlarda yapılan cemlerden farklı olarak, büyük şehirlerde bu cemler kitle dernekleri tarafından yılın her döneminde düzenlenmektedir (Yılmaz, 2024, s. 104). Tüm bu değişiklik ve farklılıklara rağmen günümüzde cemevleri, kentlerde ibadet edilen yerler olarak görülmekten ziyade Alevi kimliğini ve kültürünü temsil eden önemli semboller olarak görülmektedir (Ceylan, 2015, s. 216). Bu nedenle modernleşme ve şehirleşme süreci, bugünkü Alevi kimliğinin nasıl anlaşıldığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

3. Alevi Kimliği ve Dili

“Kimlik” ya da İngilizcedeki karşılığıyla “identity” kavramı, Türkçede ise kelime “kim” soru kökünden türemiş olup bir bireyin kim olduğunu, hangi gruba ait bulunduğunu ve onu diğerlerinden ayıran özelliklerin bütününe ifade etmektedir (Rüstemova, 2010, s. 86-87). Kimlik kavramına yakından bakıldığında, günümüz toplumlarında en çok tartışılan ve üzerinde düşünülen olgulardan biri hâline geldiği görülmektedir. Sosyolojiden sosyal psikolojiye, felsefeden edebiyata, siyaset biliminden antropolojiye kadar birçok disiplin, bu kavrama kendi kuramsal perspektifleri doğrultusunda yaklaşmaktadır. Farklı alanlardan gelen bu yoğun ilgi, kimlik üzerine oluşan literatürün hızlı ve zengin bir biçimde genişlemesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Dalbay, 2018, s. 161-162).

Massicard, Alevi kimlik hareketini tanımlarken onu “kimliği tam olarak belirginleşmemiş bir hareket” olarak nitelendirir (Massicard, 2013, s. 18). Özellikle 1990'lardan sonra görünür hâle

gelen Alevilik temelli kimlik arayışında Alevilik ile Aleviciliğin birbirinden ayrılmasının önem taşıdığını vurgular. Ona göre bu ayrımın yapılması, sosyolojik düzlemde ele alınan Alevilik ile siyasal söylem üzerinden şekillenen Alevilik anlayışının daha açık biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Alevilik, daha çok toplumsal bir olgu olarak kuşaktan kuşağa aktarılan aidiyete karşılık gelirken; Alevicilik, Alevilik adına örgütlenmeyi, inancı siyasal ya da düşünsel bir dava çerçevesinde yeniden yorumlayan ve rasyonelleştiren bir yaklaşımı ifade etmektedir (Massicard, 2013, s. 21). Bu ayrımın ortaya çıkmasında en belirgin unsur olarak Alevi kurum ve örgütlenmelerinin etkisi öne çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, son yıllarda kimlik merkezli Alevi söyleminin “Alevicilik” olarak nitelendirilmesinin herhangi bir sakınca taşımadığı söylenebilir.

1990’lı yılların başında görünür hâle gelen hareket, başlangıçta ağırlıklı olarak dinî tanınma taleplerine odaklanmış; ancak devlet kurumlarından beklenen yanıtların alınamaması sonucunda Alevilerin talepleri zamanla farklı alanlara yönelmek zorunda kalmıştır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı’nın bu taleplere karşı kayıtsız kalması, sürecin seyrini önemli ölçüde etkilemiştir. Taleplerin çeşitlilik kazanması, örgütler arasında ayrışmayı da beraberinde getirmiş; bu durum kimi zaman kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Bugün devlet tarafından homojen olmamakla eleştirilen Alevi yapısındaki farklılaşmanın sebeplerinden birinin bizzat devletin tutumu olduğu ileri sürülebilir (Ceylan, 2015, s. 212).

Modernleşme sürecinin beraberinde getirdiği kentleşme, Alevi topluluklarını da yeni arayışlara yöneltmiş ve yaşanan sorunlara çözüm bulabilmek için çeşitli örgütlenmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kentlerde açılan cemevleri ile kurulan dernek ve vakıflar, bu örgütlenme biçimlerinin en görünür örneklerini oluşturmaktadır. Bu yapılar aracılığıyla dede–talip ilişkisinin yeniden canlandırılması, dedelerin ve zakirlerin belirli programlarla eğitilmesi, Alevi çocukların kültürel ve inanç temelli eğitimlerinin desteklenmesi gibi pek çok çalışma yürütülmektedir (Ceylan, 2015, s. 212). Aleviliğin bir kimlik hareketi olarak görünür hâle gelmesi, Cumhuriyet dönemi bağlamında 1960 sonrasına rastlamaktadır. 1960 darbesi, daha önce kamusal alanda dile getirilemeyen birçok konunun gündeme taşınmasına zemin hazırlamış; bu süreçte Alevilik ilk kez geniş ölçekte tartışılmaya başlanmıştır. 1963 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in bazı Alevi kanaat önderlerinden Diyanet bünyesinde bir “Mezhepler Bürosu” oluşturulmasını istemesi ise büyük yankı uyandırmıştır (Massicard, 2013, s. 55). Özellikle Sünni kesimden sert tepkiler alınmış ve Alevilerin bağımsız bir mezhep olarak değerlendirilemeyeceği yönünde söylemler ortaya çıkmıştır.

Gelişmelerin ardından bir grup Alevi üniversite öğrencisi bir bildiri yayımlamış ve Alevi kavramı kamusal alanda ilk kez açık biçimde bu metinde yer almıştır (Massicard, 2013, s. 55). Aynı dönemde kentlerde ilk Alevi derneklerinin kurulmaya başladığı bilinmektedir. Bu çerçevede, Hacıbektaş Turizm ve Tanıtma Derneği, 1963 yılında Ankara’da halka açık ilk cem törenini düzenleyerek dikkat çekici bir adım atmıştır (Yıldırım, 2012, s. 132).

Kimlik odaklı Alevi hareketi, Aleviliği bir “öğreti”, “felsefi sistem” veya “yaşam biçimi”

olarak ele alan ve genellikle eğitimli, kentli ve orta-üst gelir grubuna mensup bireyler tarafından temsil edilmektedir. Bu bağlamda Alevi vakıf ve dernekleri sınıflandırıldığında, yurt dışında faaliyet gösteren Avrupa Aleviler Birliği Konfederasyonu, Hacı Bektaş Veli Kültür ve Tanıtma Dernekleri, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Pir Sultan Abdal Kültür Dernekleri ile Şah Kulu ve Karacaahmet dergâhının, ağırlıklı olarak kimlik temelli Aleviliği savunduğu görülmektedir. Buna karşılık, Cem Vakfı ve Ehli Beyt Vakfı gibi kurumlar, Aleviliği İslam'dan ayrı görmeyen veya Şii geleneğine yakın inanç merkezli bir yaklaşımı benimsemektedir (Ceylan, 2015, s. 212-213). Bu bağlamda süreç içerisinde Alevi kimliklerinin bir araya gelme ve ortak hareket etme eğiliminin arttığı, bunun da daha kapsayıcı bir Alevi yapısının ortaya çıkmasına yol açtığı söylenmektedir (Geçgin, 2019, s. 1067-1068).

Kimlik kavramının bu çok katmanlı yapısı Alevi toplumunda görülen kültürel uygulamaların, ad verme gibi geleneklerinin anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Bu bağlamda Alevi kimliğinin tartışıldığı alanlardan biri de geçmişten günümüze adlandırma pratiklerinin nasıl şekillendiğidir. İsimler, bir toplumun kültürel dokusunu yansıtan önemli göstergelerden biri olarak görülmektedir. Bununla birlikte, her toplumsal yapıda olduğu gibi küçük toplulukların da kişi adlarını belirlerken dikkate aldığı kendine özgü ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütleri etkileyen başlıca unsurlar; aile veya bireyin sosyal konumu, yakın geçmişte yaşanan kayıplar ya da sarsıcı olaylar, dönemin toplumsal atmosferi, geleceğe dair beklentiler, ad koyan kişinin zihinsel ve kültürel birikimi, aile büyüklerine duyulan saygı ya da verilen sözler ile dini kişiliklere yönelik adak ve bağlılık biçimleridir (Uysal, 2012, s. 241). Her ne kadar ad kişiye verilmiş gibi görünse de aslında ad, onu veren kişinin etkisini ve tercihlerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, adlar kimlik belirleyicisi olarak işlev görür ve kuşaktan kuşağa aktarılması gereken kültürel miras niteliği taşımaktadır.

Kimlik inşasında ve kültürel belleğin korunmasında bu denli belirleyici olan geleneksel kodlar, toplumun mekânsal ve sosyal yapısındaki köklü kırılmalardan bağımsız düşünülemez. Son elli yılda ivme kazanan kentleşme olgusu ve Alevi nüfusun büyük ölçüde şehirlere göç etmesi, Alevilik inancına dair temel kavram ve terminolojide önemli dönüşümlere yol açmıştır. Kırsal yaşam pratiği içinde inanç, ritüellerin bizzat deneyimlenmesiyle aktarılmaktaydı (Tuğsuz, 2021, s. 18-19). Bu geleneksel yapıda bireyler, dini terminolojiyi dedelerin cem erkanlarındaki öğretilerinden, âşıkların deyişlerinden ve buyruk gibi yazılı olmayan sözlü kültür ürünlerinden öğrenmekteydi. Dolayısıyla geleneksel Alevilik, yazılı metinlerden çok sözlü aktarıma dayalı bir karakter sergiliyordu. Ancak kentsel yaşama geçişle birlikte bu sözlü iletişim ağları zayıflamış; dede-talip ve ocak aidiyetleri kopma noktasına gelirken, musahiplik gibi temel sosyal kurumlar da işlevini yitirmeye başlamıştır (Dedekargınoğlu, 2011, s. 392-393). Bu durum, inancın yeni nesillere aktarılmasında eski yöntemlerin yetersiz kalmasına ve zorunlu bir değişim sürecinin başlamasına neden olmuştur.

Konuyla bağlantılı olarak Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı noktasında bir takım açılımlar ve kazanımlar yazılabilir ve ortaya konulabilir. Ulus devlet ya da devlet ulusunun

olduğu toplumlarda, özellikle gelişmekte olan ya da gelişme yolunda olan ülkeler ya da kurucu iktidarın yeni olduğu, bağımsızlık mücadelesinin yeni verildiği ve bu süreç seyrinde seçkin yapıların, askeri bürokrat ve siyasal seçkinlerin yönettiği toplumlarda, genelde birey, devlet ve toplum arasındaki ilişkileri belirleyen temel parametre, sivil toplum ya da halkın örgütlülüğü değildir. Ek olarak okuryazarlık, şehirleşme, sanayileşme gibi birçok faktörün olduğu, bilakis dini yapıların önemli ölçüde bağlayıcı tek bir faktör üzerinden hâkim olarak yönetildiği ya da yönetim anlayışının yukarıdan aşağıya organize edildiği yapılarda bu ilişkiler, büyük oranda alttan yukarıya doğru değildir. Genel anlamda yukarıdan aşağıya, devletten başlayıp aşağıya doğru bir toplumsal kabulü, toplumsal rızayı sağlamaktadır. Bu noktada şimdiye kadar Osmanlıdan Cumhuriyete, özellikle Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı olana kadar Alevilerin devlet nezdindeki tanınmışlığı ve onun üzerinden elde edeceği saygınlık ve toplumsal meşrutiyetin olmadığı bir yerde, bu meşrutiyeti sağlayan ve devletin azınlık ya da küçük toplulukların inançları, değerleri ve yapıları üzerinden oturduğu ilişkileri hakim ideolojiler, hakim değerler ya da hakim belirleyicilerin dışında, onların her türlü varlığını ortaya koyabilecek bir anlayışın tesis edilmesi noktasında, devlet nezdinde ya da devletin kurumları nezdinde tanınmışlık, önemli bir meşrutiyet ve toplumsal saygınlık kazandırmaktadır. Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı da bu saygınlığı son dönemlerde karşı karşıya kaldığımız tüm dini gruplar arasındaki olumsuzları giderici ve Alevilerin inanç, ibadet semboller ve değerler oluşması ve devlet nezdinde kabulünü sağlayan en meşru kurum olarak karşımıza çıkmaktadır:

Sonuç

Bu çalışmada, Alevi toplumunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği yapısal dönüşümler; modernleşme, kentleşme ve kitlesel göç hareketleri ekseninde incelenmiştir. Tarihsel kökenlerini Ehl-i Beyt sevgisi ve Anadolu'nun kültürel zenginliğinden alan Alevilik, yüzyıllar boyunca kırsal alanlarda kapalı bir toplum yapısı içinde, dede-talip ilişkisi ve sözlü kültür yoluyla varlığını sürdürdüğü görülmektedir ancak Cumhuriyet Dönemi ile başlayan ve özellikle 1960 sonrasında hız kazanan kentleşme süreci, bu geleneksel yapıda köklü bir dönüşümü beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Kırsaldan kente göç, dede-talip bağlarının zayıflamasına ve sözlü aktarım geleneğinin işlevini yitirmesine neden olmanın yanı sıra bu boşluk şehirlerde kurulan cemevleri tarafından doldurulmaya başlanmıştır.

Öte yandan, çalışmanın odaklandığı bir diğer önemli husus olan toplumsal travmaların kimlik inşasındaki rolüdür. Kahramanmaraş, Çorum ve Sivas olayları ile 28 Şubat süreci gibi tarihsel dönüm noktaları, Alevi toplumunda derin yaralar açmakla birlikte toplumsal dayanışmayı artırmış ve kimlik bilincini arttırmıştır. Bu olaylar, Aleviliğin içe kapanık bir inanç topluluğu olmaktan çıkıp kamusal alanda hak ve adalet taleplerini dile getirmiştir. Bu bağlamda 1990'lı yıllar, Aleviliğin bir inanç sistemi olmasının yanında aynı zamanda toplumsal ve siyasal talepleri olan bir "kimlik hareketi" olarak kamusal alanda görünürlük kazandığı bir dönüm noktası olmuştur.

Gelinen noktada Alevilik, bir yandan tarihsel mirasını ve manevi değerlerini korumaya çalışmakta diğer yandan ise modern kent yaşamının dinamiklerine uyum sağlayarak kimlik inşası sürecini devam ettirmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, A. (2004). Kentleşen Alevilik ve sorunları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (29),1-7.
- Ay, A. (2012). *Alevilik olgusu bağlamında Sivas Olayı'nın Türk yazılı basınına yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğdu, Y., Tekin, F. (2024). Aleviliğin tarihsel süreci ve düşünsel temelleri. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3, 82-96.
- Ceylan, Y. (2015). Yeni bir kimlik hareketi: Anadolu Aleviliği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 210-226.
- Dalbay, R. S. (2018). “Kimlik” ve “toplumsal kimlik” kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 161-176.
- Dalkıran, S. (2002). Alevi kimliği ve Anadolu Aleviliği üzerine bir deneme. *EKEV Akademi Dergisi*, 6(10), 95-117.
- Dedekargınoğlu, H. (2011). Alevilikteki tanım ve terimler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (60), 379-394.
- Ertan, M. (2023). Tarihini yazan kimlik: Alevi hareketinin öznellerinin kaleminden Aleviliğin tarihi. *Toplumsal Tarih Akademi: Osmanlı-Türkiye Çalışmaları Dergisi*, (3), 70-86.
- Geçgin, E. (2019). Kimlik yönelimleri açısından Alevi gençlik. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 1030-1075.
- Korkmaz, E. (2015). *Bütün Yönleriyle Alevilik*. Demos Yayınları.
- Köse, T., Tuğsuz, N. (2021). Alevi kimlik talepleri: Yasal ve algısal boyutları ile tanınma mücadelesi. *İnsan ve Toplum*, 11(2), 97-127.
- Kutlu, S. (2006). *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*. Ankara Okulu Yayınları.
- Massicard, E. (2013). *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketini Siyasallaşması*. (Çev. A. Berktaş). İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2015). *Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İletişim Yayınları.
- Rüstemova, A. (2010). Ulusal kimliğin belirleyici etkeni: Dil. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (7), 85-95.
- Tuğsuz, N. (2021). Kentleşme ve teknolojinin değiştirdiği Alevilik: Musahiplik ve dedelik kurumları. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 13-21.
- Uysal, B. (2013). Alevi inanç sisteminde adlar ve dil-kimlik ilişkisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 237-248.
- Yaman, A. (2012). Geçmişten günümüze alevi ocaklarında değişime dair sosyo-antropolojik gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (63), 17-38.
- Yıldırım, R. (2013). Geleneksel Alevilikten modern Aleviliğe: tarihsel bir dönüşümün ana eksenler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (62), 135-162.
- Yılmaz, H. (2024). Kentleşme sürecinde cem ibadeti uygulamaları. *Muhakeme Journal*, 7(1), 92-105.

- Yılmaz, O. (2014). Alevilikte eski Türk dini (Göktanrı İnancı) ve Şamanizmin etkileri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1(4), 1-13.
- Yiğit, A., Yiğit, Ö., Gökna, Ş., Tekin, C., Karaman, Y., Daşkın, Y. ve Avcı, M., (2023). 28 Şubat postmodern darbe süreci ve etkilerinin değeriendirilmesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10(6), 2139-2157.

Extended Abstract

This study examines the social construction process of Alevi identity and Alevi religious language from its historical foundations to the present, within the analytical framework of modernization, urbanization, migration, and institutional transformation. Alevism, historically shaped around devotion to Hz. Ali and the Ahl al-Bayt and enriched by Anatolian Sufi traditions, has long functioned as a distinctive belief system grounded in oral transmission, ritual performance, and community-based authority structures. For centuries, Alevi belief and identity were preserved primarily in rural settings through closed or semi-closed communal structures. However, especially since the second half of the twentieth century, rapid urbanization and internal migration have generated profound transformations not only in religious practices and institutional forms but also in the modes of identity expression and the linguistic repertoire of Alevism.

The central research problem of the study concerns how the traditional Alevi social structure—based on the dede–talip relationship, ocak lineage system, and oral transmission—has weakened under conditions of urbanization, and which new institutional and discursive forms have emerged in its place. The study argues that Alevi identity should not be treated as a fixed and essential category; rather, it is a dynamic construct continuously reshaped through historical conditions, political ruptures, collective traumas, and spatial dislocation. The construction of identity proceeds through both internal religious-cultural references and external political and social interactions.

From a historical perspective, the formation of Alevism has been deeply influenced by the Karbala narrative, the moral emphasis on justice and resistance to oppression, Sufi interpretive traditions, and the teachings of Anatolian saints such as Hacı Bektaş Veli. During the Ottoman period, political and sectarian tensions often resulted in marginalization and repression of Alevi communities. As a consequence, Alevi groups tended to live in rural and relatively isolated environments, sustaining their beliefs through esoteric or semi-private practices. This historical context reinforced an oral transmission model in which religious knowledge and communal norms were conveyed through ritual gatherings (cem), sacred poetry (deyiş), and narrative traditions. Religious specialists such as dedes, zakirs, and aşık figures played a crucial role in preserving and transmitting this symbolic and theological language. Thus, Alevi religious language functioned terminology and living medium of collective memory.

With the establishment of the Republic and the implementation of modernization and secularization reforms, new opportunities and tensions emerged for Alevi communities. A modern citizenship framework and the principle of secularism altered the relationship between state and religion, indirectly affecting minority and heterodox groups. After 1960, the expansion of public debate and civil organization enabled Alevi identity to become more visible in the public sphere. At the same time, accelerated rural-to-urban migration fundamentally altered the spatial and social organization of Alevi life. The transition from agrarian, face-to-face rural communities to heterogeneous urban environments weakened traditional networks of authority and belonging. Core institutions such as the dede–talip bond, musahiplik (ritual kinship), and ocak affiliation experienced functional decline. As a result, continuity in religious transmission became increasingly difficult under urban conditions.

This structural weakening also stimulated the emergence of new institutional forms. In urban settings, cemevis, associations, and foundations developed as organized spaces for worship, representation, and cultural reproduction. Cemevis, in particular, evolved beyond being solely ritual venues and became centers for identity expression, social solidarity, and public visibility. Unlike the flexible and domestic ritual spaces of rural cem practices, urban cemevis introduced more formalized and programmatic structures. Through these institutions, Alevism acquired a more organized, institutional, and urban character. Ritual practices were adapted to new spatial and social realities, and educational and cultural programs began to supplement traditional modes of transmission.

The study further emphasizes the role of collective trauma in the consolidation and rearticulation of Alevi identity. Violent episodes such as the Maraş, Çorum, and Sivas events function as critical turning points in Alevi collective memory. These incidents not only produced deep social wounds but also strengthened solidarity, consciousness, and rights-based mobilization within the community. Trauma narratives contributed to a shared discourse centered on injustice, recognition, and equality, thereby reinforcing identity bound-

aries and political awareness. From the 1990s onward, under the broader global rise of identity politics, Alevism increasingly came to be framed as a socio-political identity movement as well as a belief system.

Within this context, the conceptual distinction between “Alevism” and “Alevi-ism” (Alevicilik) gained analytical relevance. Alevism refers primarily to inherited belief, ritual practice, and cultural belonging, whereas Alevi-ism denotes organized, discursive, and often political reinterpretations of Alevi identity oriented toward recognition and rights claims. This latter form is typically articulated by urban, educated, and organizationally active segments of the Alevi population. The rise of this identity-centered discourse has also transformed Alevi religious language. Alongside traditional symbolic and poetic terminology, new academic, legal, and political vocabularies have entered Alevi discourse. Consequently, the language of belief has increasingly intersected with the language of citizenship, rights, and public policy.

Transformations in Alevi identity and language can also be observed through naming practices and symbolic markers. Personal names, institutional titles, and ritual terminology reflect cultural memory and identity orientation. Under urban and modern conditions, naming practices show diversification, combining traditional sacred references with historical, cultural, and ideological figures. This pattern indicates that identity is constructed not only through religious continuity but also through cultural and political self-positioning.

Recent developments in state–Alevi relations and new official institutional initiatives represent another dimension of identity construction. Processes of formal recognition, institutional representation, and public legitimacy have become central issues in contemporary debates. State-linked institutional frameworks may provide visibility and resources, yet they also generate internal debates and differentiation within the Alevi community regarding autonomy, authenticity, and representation. Alevi identity therefore displays a multi-layered and internally plural structure shaped by both internal dynamics and external recognition regimes.

In conclusion, the study demonstrates that Alevi identity and Alevi religious language are continuously reconstructed along the tension line between historical continuity and social transformation. The shift from a rural, oral, and community-closed structure to an urban, institutional, and publicly articulated one has profoundly reshaped modes of belief transmission and identity expression. Nevertheless, core symbolic references—such as devotion to the Ahl al-Bayt, cem ritual, and sacred narrative traditions—remain persistent. The transformation observed is not a simple rupture but a process of reinterpretation, adaptation, and recontextualization. Alevi identity thus constitutes a dynamic example of social construction in which tradition and modernity are actively negotiated.